

## ZGODOVINA SLOVENSKEGA VERZA – SKICA

Skicirana je zgodovina slovenskega verza: od ljudske péte pesmi preko protestantskega silabizma, naglasnega in zlogovnonaglasnega verza 19. stoletja do sodobnega verza 20. stoletja.

The article outlines the history of the Slovene verse: from the folk poem set to music, through Protestant syllabism, tonic and syllabotonic verse of the 19th c., to free verse in the 20th c.

Pesnjenje v slovenskem jeziku je izpričano od začetka 15. stol. naprej (Brižinske spomenike zaradi jezikovnih in žanrskih dvoumnosti puščam ob strani). Ob pesnjenju v slovenščini je še v 18. stol. obstajalo tudi pesnjenje v latinščini (za slavnostne prilike tudi danes, recimo Silvo Kopriva), še v 20. stol pa tudi v nemščini (nemško so pisali ne le pesniki nemške narodnosti, kot Anton Auersperg (1806–1876), ampak tudi Anton Linhart (1756–1795), Jovan Vesel-Koseski (1798–1884) in France Prešeren), verjetno tudi v italijanščini in madžarščini. Tu se bom omejil na slovenščino.

Pesnjenje v slovenščini se je uresničevalo skozi pet verzifikacijskih sistemov: prva je ljudska cerkvena in posvetna péta pesem oz. t.i. melični verz, drugi je protestantski silabizem 16. stoletja in razrahljani (približni) silabizem katoliškega po-protestantskega pesništva (katoliške reformacije), tretji je naglasni verz, ki se je začel oblikovati kot slovenski ekvivalent antičnega heksametra in pentametra v 17. in 18. stol., silabotonizem, prevladujoč v 19. stol., tudi sega v začetek 18. stoletja; peti pa je svobodni verz 20. stoletja.

Verz ljudske pesmi je t.i. melični verz (melični silabizem), njen ritem določajo poudarki v taktu (v tem smislu ima stalen medtaktovni interval in je podoben knjižni silabotoniki), napev pa je neločljiv od besedila; zlogi se štejejo od prve težke dobe/ikta naprej in so brez anakruze izosilabični (možna je le pravilna menjava heterosilabičnih verzov); morebiten presežek ali manko nenaglašenih zlogov v verz-nem jedru se pri petju kompenzira tako, da pevci na tistem mestu pohitijo ali pa malo zategnejo. Če imamo nenaglašene zloge pred prvim taktom za fakultativno anakruzo, potem ima slovenska ljudska pesem dvojce metrumov: trohejske in daktilske. Najpogostejše oblike so sedmerek in sedmerek z anakruzo (v literarni terminologiji je to jambski osmerc), distih (trohejskega) sedmerca in osmerca (romarski verz), štiristopni daktilski verz ter dvostopni daktilski verz oz. alpski poskočni verz (distih šesterca in peterca, v literarnovedni terminologiji je to amfibraški šesterec in peterec). Primer distiha osmerca in sedmerca:

Je pa davi slanča pala  
na zelene travnike,  
je vse travce pomorila,  
vse te žlahtne rožice.

Men pa ni za rožce žlahtne,  
 če jih slanča pomori,  
 men je le za dečko mojo,  
 če me ona zapusti.

Če me rajtaš zapustiti,  
 moraš prej povedati,  
 da bom vedu v vas hoditi  
 k eni drugi ljubici.

Najstarejši zapisi slovenskih pesmi so v Stiškem rokopisu iz začetka 15. stol. To so fragmenti nabožne poezije, ki pa so preskromni, da bi se dalo z gotovostjo rekonstruirati njihovo specifično jezikovno organizacijo, ki bi jih ločevala ali povezovala s tedanjo ljudsko pesmijo ali poznejšim protestantskim silabizmom. Gre za fragmente péte cerkvene narodne pesmi, tropov (drobnih liričnih pesmi, v latinščini urejenih po silabičnih principih, v slovanskih jezikih brez stalne verzne forme (Gasparov 1989); ker se melodija ni ohranila, lahko rečemo le, da gre verjetno za t.i. svobodni stavčni verz), konkretneje petih kirielejsonov (kratke enokitične pesmi treh do štirih vrstic s klicem *Kyrie eleison* na koncu; Grafenauer 1973: 44), kot je tale *Velikonočna pesem* (iz nemške predloge *Christ ist erstanden* iz 12. stol.: med velikonočno nedeljsko liturgijo se igra latinski dramski prizor *Obisk na grobu* (*Visitatio sepulchri*), v katerega se na koncu s pesmijo *Christ ist erstanden/ Naš gospud je od mrtvih vstal* vključijo verniki; od 15. stol. naprej se je pesem pela tudi zunaj dramskih prizorov; Snoj 1992) iz Stiškega rokopisa (začetek 15. stol.):

Naš gospud je od smrti vstal  
 od nega bridke martre  
 nam je se veseliti  
 on nam hoče trošti biti

*Kyrie eleison*

Druga oblika narodnih pesmi so antifone (*Salve Regina* iz Stiškega rokopisa), tretja naj bi bile govorne pesmi, ki se molijo pred pridigo. Poleg cerkvenih pesmi lahko med verzna besedila pogojno štejemo recitativne zagovore (npr. *Zagovor zoper otok*, ki izganja bolezenskega demona), ki so ohranjeni večinoma iz poznejšega obdobja, po mnenju Ivana Grafenauerja pa imajo staro, nespremenjeno obliko.

Prvi večji korpus na papirju ohranjenih slovenskih pesmi je pet protestantskih pesmaric (tudi te pesmi so se pele, besedilni ritem se je podrejal ritmu melodije), ki so bile natisnjene v letih 1563, 1567, 1575, 1584 in 1595. Protestantske pesmi so prevedene po latinskih, čeških in nemških predlogah ali svobodno prirejene po sve-topisemskih besedilih ali pa predelane stare katoliške pesmi. Njihovi avtorji so Primož Trubar, Sebastijan Krelj, Jurij Juričič, Jurij Dalmatin in še nekateri. Po podatkih Petra Svetine sta najpogostejši merili teh silabičnih pesmi osmerec in sedmerc, precej manj pa je šesterca, deveterca in enajsterca. Razen sedmerca, kjer je predzadnji zlogovni položaj šibek, nima protestantski silabični verz nobene tonske

dominante. Rima teh pesmi je drugačna od ljudske in od poznejše književne rime: včasih se ujemajo končni zlogi verzov ne glede na to, kako so naglašeni (npr. moške klavzule so lahko rimali tudi z ženskimi, lahko so samo asonirane ali kako drugače zvočno podobne) – rime imajo enako slovnično ali pa zgolj grafično obliko.

Katoliška pesem 17. stoletja (pogosto predelane protestantske pesmi) je prinesla razrahljani (približni) silabizem (Matija Kastelic, 1620–1688) in naglasni verz (Janez Čandek, 1581–1624, Jožef Zizenčeli). V razrahljanem silabizmu prevladuje eno verzno merilo, npr. sedmerek ali osmerek, nekatere vrstice pa so lahko za en, dva ali tri zloge daljše ali krajše. Čandkov elegijski distih je napisan kot šestnaglasni verz (naglasni verz je, na splošno, verz s stalnim številom iktov, mediktni interval je nič- do trizložen, šibki začetek (vzglas, anakruza) in konec (izglas, klavzula) verza pa sta nič-, eno- ali dvozložna). Posvetna (necerkvena) Zizenčelijeva pesem z naslovom *Zaštitno vošenje te krajske dežele v Valvazorjevi krajepisni polihistorski knjigi Die Ehre der Hertzzogthums Crain* (1689) je napisana v štirinaglasnem verzu; štirinaglasni verz je v 19. stol. postal najpogostejši tip naglasnega verza. Zaradi spremembe sistema (iz zlogovnega v naglasnega) se je tudi rima vrnila k ljudskim vzorcem, kjer se ujemajo vsi glasovi od zadnjega naglašene samoglasnika naprej. Protestantska rima je ostala osamljen zgodovinski primer.

Zlogovnonaglasni verz se je začel v prvi polovici 18. stol. Zaslediti ga je v nekaterih pesmih Ahacija Steržinarja (1676–1741) in Mihaela Paglovca (1679–1759). Tu je začetek Paglovčeve *Druge pesmi o ničevosti tega sveta* (1733), napisane v amfibraškem enajstercu s cezuro za 6. zlogom (od tu naprej bom navajal samo odlomke pesmi):

Aestrea neznānu vprašanje ima;  
 Cartlīvic, govōri, naj andvert se da;  
 Kaku se ti upaš v nebesa ite,  
 Cesta je nevarna, vrata so tesné?

Zlogovnonaglasni verz se je normiral v naslednjem obdobju, v razsvetljenstvu. V drugi polovici 18. stol. so kot del gramatik nastale prve metrike (Marko Pohlin: *Krajska gramatika*, 1768) in prvi rimarij (Pohlin: *Adjumentom poeseos ...*, 1798). Takrat se je začel nepretrgan in organiziran razvoj posvetne poezije. Zaradi tako raznolike verzne tradicije – protestantski silabizem, melični ljudski verz, domnevni naglasni verz predprotestantskega časa (v tem eseju ga nisem omenjal) – je prvi slovenski pesniški zbornik, *Pisanice od lepeh umetnosti* (1779–8), četrta knjiga je ostala v rokopisu) prinesel besedila, oblikovana tako na ljudskih kot antičnih in evropskih verzni in pesniških vzorcih: ode, elegije, basni, epigrame, verzno povest itd. in celo libreto za *Opereto* (naslavlja se jo tudi *Belin*). Njegov glavni pesnik je bil Anton Feliks Dev (1732–1786) – drugi zbornik je ves njegov, zato ga lahko imamo za prvo posvetno pesniško zbirko v slovenščini –, poleg njega pa Valentin Vodnik (1758–1819), Janez Mihelič, Anton Naglič in Marko Pohlin. Besedila so napisana v heksametrih in elegijskih distihih, aleksandrincih (preplet jamskega trinajsterca in dvanajsterca z moško cezuro po 6. zlogu), jamskih šestercih, amfibraških enaj-

stercih in dvanajstercih s cezuro po 6. zlogu, prepletu pet- in šestzložnega amfibraha (verjetno prevzeto iz ljudskega pesnjenja), prepletu trohejskega osmerca in sedmerca (najpogostejša obrazca slovesne ljudske pesmi) – osmerek lahko razpade tudi na rimana četverca (v *Opereti*: »Ne cagujte! Ne žalujte«) –, šest- in sedemzložni jamb (Pisanice IV: *Na nahvaležnust, Lev inu podgana*) ter sedem- in osemzložni jamb itd., v *Opereti* pa tudi naglasni verz z enim ali dvema iktoma in trohejski dvanajsterec (Pisanice IV: *Na Pavlo*). V Pisanicah se je torej izoblikoval osnovni metrični repertoar, iz katerega je izhajalo, ga dopolnjevalo in spreminjalo pesništvo 19. stoletja.

Pisaniški aleksandrinec, kitično nerazčlenjen, se v poznejšem pesništvu ni uveljavil, ker je zaradi pogoste stavčne meje na cezuri (ta je bila toliko močnejša, kadar je sovpadala z odsotnostjo stavčne meje na koncu verza, kot kaže spodnji primer iz *Normalšule*, označen s kurzivo) razpadel na dva dela, na samostojne rime polstihe (Pretnar 1992), kot kažeta odlomka iz Devove pesmi *Vesele krajske modric* in *Normalšule* (1780):

Navšečna noč je preč. Temé morjo bejžati,  
Mlad dan razpoče se, nebu začne smejati  
Vesêle jasnu nam: danica se sveti,  
Vse kar je blu mrtvú, na novu oživi. (Vesele...)

Krajnc zbudi se! spreglej! na pusti sê *slepiti*  
Več od teh starih veš. Pust' sonce si svititi, (Normalšula)

Razpad jamskega šeststopnega aleksandrinca, najpogostejše pisaniške verzne oblike, se kaže v Devovi pesmi *Občutenje tega serca nad pesmijo od Lenore* (1781), znanilki predromantike:

Lenora! bral sem te;  
Al videl več, ked bral,  
In' oh še! videm še  
Kar sem od tebe bral.  
Šê čutem beteg tvoj  
Še slišem te zdih'vat':  
O Wilhelm! Wilhelm moj!  
Kje mogl se ostat'?

Od pisničarjev je s pesnjenjem nadaljeval le Vodnik z dvema pesniškima zbirkama (*Pesme za pokušino* 1806, *Pesmi za brambovce* 1809), ki si je za osnovno izrazil izbral polstišji štiristopnega amfibraha, amfibraški peterec in šesterc, ki sta ga v Pisanicah rabila on in Dev. Amfibraški dvanajsterec in enajsterec prve variante pesmi *Zadovolne kraync* (Pisanice 1781):

Men' sonce iz straže Hrovske gor' pride,  
In na Koranthanu za hribe zajide,  
Iz burjo me štajerc po zimi hlady,  
Iz Jugam mi Lah po lejt' čêlu puty.

je v Veliki pratiki (ljudski koledar, 1797) nadomestil s štirimi šesteri in prepletom šesterca s petercem:

Od straže Hravaške  
Men sonce gor pride,  
V' vinógrade Laške  
Na večer zajide,  
Z' Beneškiga murja  
Jug čelo poti.  
Od Štajerjov burja  
Per del' me hladi.

Tudi aleksandrijski dvostišji iz Boileaujeve *L'Art poétique* je Vodnik prevedel v tako obliko (Pretnar 1992), ki je s tem postala nekako programska:

Naj pesem umetna,  
Naj merjena bo,  
Nikdar ni prijetna,  
Ak žali uho.

V Pisanicah še ni konvergence stavčnih in verznihi mej, ki je značilna za 19. stoletje (naj ne dela enjambementov tako pogosto kot Pohlin je Vodniku svetoval Žiga Zois v pismu 4. aprila 1794). Verzne meje so lahko celo sredi naglasne enote in ločijo klitiko od naglašene besede, kot na koncu 1. in 4. verza v Devovem *Paradižu*:

Enkrat Neža je grozila  
Se čez Evo, de pustila  
zmamit' sê skuz kačo je.  
Meneš, prave moš: de st'rila  
**Be** dergači ti; ke b' bila  
V' paradižu namest nje?

lahko pa besedo tudi delijo, kot v Vodnikovi Bohinjski Bistrici:

Vodica vanj za-  
gledana,  
Mlahno prestreže  
Ljubiga.

Funkcijo Devovega evropskega aleksandrinca in Vodnikovega amfibraškega šesterca/peterca je v romantiki zamenjal Prešernov jambski enajsterec (endekasilabo, vendar ne dvodelni). Prešeren je iz romanske pesniške tradicije hkrati z endekasilabom prevzel tudi nekatere kitične (tercina in oktava) in pesemske oblike (sonet). Poleg tradicionalnih (trohejski in jambski sedmerek in osmerek) in novih meril (jambski enajsterec) pa je njegovo najpogostejše merilo naglasni verz s štirimi ikti – štirinaglasni verz oz. naglasni četverec. (Naj ponovim: naglasni verz ima stalno ali predvidljivo spremenljivo število iktov toda variabilen mediktni interval,

nič- do dvozložen, ter nič- do dvozložen šibki vzglas (v posamezni pesmi vedno samo nič- ali vedno samo enozložen) in izglas.) Prešeren je uporabljal dva tipa štirinaglasnega verza: takega, ki se začne z enozložnim šibkim položajem (tj. večinoma z enim nenaglašenim zlogom) in takega, ki se začne s krepkim položajem (tj. večinoma z naglašenim zlogom); rima je vedno moška, mediktni interval nič- do dvozložen. Štrinaglasni verz je lahko našel pri starejših pesnikih in v Jarnikovem prevodu Schillerjeve pesnitve Graf von Habsburg iz 1821 (Pretnar 1978). Endekasilabo je uporabljal v t.i. visoki poeziji, pesmi z ljudskimi in baladnimi motivi pa so napisane v krajših jambških in trohejskih merilih in naglasnem verzu. Primer Prešernovega štirinaglasnega verza:

Mlad ribič cele noči veslá,  
visoko na nebu zvezda migljá,  
nevarna mu kaže pota morjá.

Več let mu žarki zvezde lepé  
ljubezen sijejo v mlado srcé,  
mu v prsih budijo čiste željé.

Ak' kaki vihar od daleč preti,  
ak' kaki se morski som privali,  
ak' kako mu brezno nasproti reži,

na zvezdo gled'joč vhiti, bo otet;  
mlad ribič od čistega ognja vnet,  
po morju je varno veslal več let.

Enkrat se valovi morjá razdelé,  
prikažejo z' njih se dekleta lepé,  
do pasa morske dekleta nagé. (Ribič)

Naglasni četverec tega tipa ima enozložni šibki vzglas in moško rimo, mediktni intervali pa so včasih eno-, včasih pa dvozložni.

Sočasno je med 1830 in 1833 izhajal drugi slovenski pesniški zbornik – Krajnska Čbelica, kjer je poleg Prešerna sodelovalo še ok. štirinajst pesnikov. V njej se verjetno prvič pojavi južnoslovanski deseterec (poslovenjen v trohejskega, v dveh variantah: s cezuro za četrtnim zlogom in brez cezure). Cezurni trohejski osmerec in deseterec sta kot južnoslovanski merili uživala precejšnjo popularnost pri nekaterih pesnikih 19. stoletja: Fran Levstik ju je porabil v prevodih nekaterih spevov iz češkega Kraljedvorskega rokopisa (1856), Anton Aškerc pa je v teh merilih pisal balade, romance in zgodovinske epe. V Levstikovem prevodu Kraljedvorskega rokopisa se, kolikor vem, prvič v slovenščini pojavi tudi iregularni silabotonizem (različno dolgi verzi istega metruma, ki nimajo stalnega zaporedja), povrh vsega še nerimani: 4- do 12-zložni trohejski verz v spevu Čestimir in Vlaslav (z nekaterimi ritmičnimi posebnostmi, kot so donaglaševanje šibkega položaja z večzložnicami in podaljševanje in krajšanje šibkih položajev za en nenaglašen zlog: *na ramé počez denó bruna, sklenó z vezmi* ipd.).

Iregularni silabotonični verz se je do konca 19. stoletja razširil še na ostale štiri v slovenščini uporabljane silabotonične metrume: na jambe in amfibrahe, redkeje na daktile in anapeste. Najizvirnejša sta bila pri tem Gregorčič in Aškerc. Iregularni verz se je v 19. stol. pojavljal predvsem v stihičnih (na kitice nečlenjenih) pesmih, verzi pa so večinoma skladenjsko sklenjeni (meje verzov so meje stavkov ali skladenjskih skupin, ki jih veže rekcija in kongruenca), moderna pa je prinesla odstopanja tudi od teh enotnosti: Murnova pesem *Zima* (1900) je strofoidni 4- do 15-zložni jamb; verza »ko lisičja dlaka« in »in zagodrnja« sta v vzglasu skrajšana za nenaglašen zlog (Levstikova svoboščina iz Kraljedvorskega rokopisa), zgrajena sta trohejsko:

Prešla pomlad, po bliskovo prešlo poletje  
in sveti Mihael.

Po polju so pospravljeni sadovi,  
listje je požoltelo, trava orjavela,  
po brdih breze žalostno blešče.

Višje nad njimi bori in smereke  
kot lovci mi zeleni čakajo.

Namočena

od ranega dežja je pot. Iznad vode

in črne prsti tam in travnikov

dviguje se sopar. Na desni je smerečje,

na levi gorska pot, rujava, skrita,

ko lisičja dlaka.

Tudi poprešernovski naglasni verz se je postopoma spreminjal. Najpogostejša sta štiri- in trinaglasni (pri Prešernu ga ni) z dvema variantama: vse vrstice v pesmi imajo ali nič- ali pa enozložni šibki vzglas, rima pa je ne le moška, ampak tudi ženska. Pri Aškercu in pozneje Ivanu Cankarju pa se pojavi tudi anapestoidni naglasni verz, torej verz, kjer imajo vse vrstice dvozložni šibki vzglas (UU-), ki pa se pogosto tonizira (krepki položaji so natisnjeni krepko):

Hej, bojarji in **knezi** in **kmetje** **vi**!

Kdo iz **vas** ima **tožbo** še **kako** **zdaj**?

Naj **izstopi** iz **tolpe** sem **vsak** brez **strahu**,

saj **zato** sedi **danes** med **vami** **car**,

da razsoja vam **pravde** pravično **sam**,

da **kaznuje** **zločin**, a da **ščiti** **krepost**!

(Aškerc: Afanasij Sjemjonovič)

Na prelomu stoletja je v času moderne nastala najbolj svobodna varianta naglasnega verza: s spremenljivim nič- do dvozložnim šibkim vzglasom in ravno takim izglasom (izglas je lahko tudi neriman), mediktni interval pa je lahko celo od nič- do trizložen (Murn: Balada; Župančič: Moj dom).

Posebnost 19. stol. je iregularni naglasni verz. To je verz, ki ima stalen začetek (vzglas je dveh tipov: ničzložen in enozložen) in konec (ženska in/ali moška rima), jedro pa je različno dolgo (od nič do trije naglasi, ker pa je oblika po mojem nastala

iz naglasnega verza in je pesem mogoče skandirati, bi lahko govorili tudi o iktih, interval med njimi so eno- do dvozložni). Prvič se pojavi v pesmi Frana Levstika (1831–1887) *Umetnik* (1858):

Ko goni te iz mesta, nemirno te ziblje,  
kri bije v preozke bregove srca,  
kaj širi se v tebi, kaj v prsih ti giblje,  
povedati srce ni um ti ne zna.

Zasveti se blisk,  
udari grom!  
Razmakne se skale okorne tisk;  
plasti se drobijo, trga se lom;  
iz hrama zemljé pa bobni in šumi;  
razvezana reka buči in grmi,  
v zeleno hiti.

V valovih sonce in luna miglja,  
nad reko se kroži mavra z neba;  
srečuje te lastni obraz iz vodé,  
trgovi in mesta, drevesa goré.

Vodé se budijo,  
plavuti bliščijo  
in ribice semkaj in tja gomezijo.  
Po nebu se ptičji poganja oblak  
in reže s perutmi ujasnjeni zrak,  
in suče se v desni in levo vzigrava,  
krdelo leteče

seda v valove bežeče,  
tam mirno plava.

Mladenič, ribič, radosti poln,  
odpenja čoln,  
veslá, za veslom veselo poje  
in meče na mokro mreže svoje.

Ob vodi  
zeleni lovec hodi;  
med bičje se umiče  
in pazi in gleda,  
kam otva seda.

Rima je v tej pesmi ženska in moška, vzglas pa šibek enozložni, vendar je na njem včasih tudi naglašena enozložnica (kot je sicer navada v naglasnem in silabotoničnem verzu): »**kri** bije v preozke bregove srca«, »**kaj** širi se v tebi, kaj v prsih ti giblje«, »**kam** otva seda«, »**tam** mirno plava«, enkrat pa dvozložnica: »**seda** v valove bežeče«. Tak tip verza (v obeh variantah: s krepkim in šibkim vzglasom, lahko tudi brez rime) so pogosto pisali pesniki v obdobju moderne (konec 19., začetek 20. stol.); polimetrična pesnitev v obeh variantah in povrhu v štirinaglasnem verzu je Župančičeva *Duma*.

Ta tip verza – ruski raziskovalci mu rečejo čista tonika ali akcentni stih – se v moderni še naprej osvobaja: vzglas postaja svoboden, klavzula je le priložnostno rimana ali sploh nerimana, kar rezultira v svobodnem verzu. Sprva predvsem sintagmatskem (meje verzov se ujemajo z mejami stavkov in mejami skladenjskih skupin oz. sintagem) in stavčnim (meje verzov se ujemajo predvsem z mejami stavkov), v naslednjih desetletjih pa se pojavi še antiskladenjski svobodni verz (meje verzov pridejo pogosto na sredo sintagme, naglasne enote (tj. ločijo klitiko od jedra) ali besede).

Z ekspresionizmom in avantgardo se svobodni verz ustali, vzporedno z njim pa obstajajo tudi mnoge klasične oblike, ki se včasih skrivajo za grafičnim eksperimentom, kot v Kosovelovi pesmi *Kons 5*, ki je dvonaglasni verz (verz z dvema iktoma in nič- do trizložnim šibkim položajem):

Gnoj je zlato  
in zlato je gnoj.  
Oboje = 0  
 $0 = \infty$   
 $\infty = 0$   
 $A B <$   
1, 2 3,  
Kdor nima duše,  
ne potrebuje zlata,  
kdor ima dušo,  
ne potrebuje gnoja.  
I, A.

Od tu naprej so v slovenskem verzu prisotne vse glavne oblike, ki jih je izoblikovala tradicija: od štiristopnega jamba in troheja v značilni štirivrstičnici, jambskoe-najsterskega in modificiranega soneta (ki ga tako kot Prešeren tudi France Balantič (1921–1943) in Valentin Cundrič (1938–) oblikujeta v sonetne vence in celo sonetne vence sonetnih vencev) preko iregularnega jamba (Dane Zajc), naglasnega verza s štirimi ikti do seveda vseh oblik svobodnega verza (stavčnega, sintagmatskega, antiskladenjskega), (neo)avantagardnega verza in konkretne poezije, ki so internacionalne oblike. V takem prostoru je mogoč tudi takole neoavangardistično ravnanje s klasično obliko, kot je Tauferjeva (1933–) pesem iz leta 1972 s šifro/naslovom 230771:

kvišku v vis oblak moke in ta kupa  
merica mednožja vstani lazar su  
če kolo kamen zadovoljivo mu  
ču svetnik se na črkah vaba nujna.  
meteorologija je sadežev  
dokler ptič po drevju skače različno  
treskajo zvezde v zadregi stisk žebļev  
ljubezni vodoravno in navpično

pokrov zapre čarovnije redile  
 so klas ne more več nazaj veselo  
 jajce vali se smrti ni nič sile  
 ne naprezaj oči na slikah velo  
 cvetje prah vzdiguje jurij kobile  
 ne ustavi ne zajaši je veselo

Kitice so sonetne, verz je enajstzložni in rimani (tercinske rime so take, kot v magistralnem sonetu Prešernovega sonetnega venca; Pretnar 1992), vendar naglasno nedoločen, besede so na mejah nekajkrat dvoumne (podčrtane so besede, ki jih je mogoče brati kot dve besedi ali kot eno, npr.: su če ali suče), skladnja je zelo razrahljana (kohezivnost je šibka, skoraj poljubna).

Po skoraj stoletni prevladi svobodnega verza so v sodobni slovenski poeziji navzoče tri smeri verzne oblikovanja: ob še vedni aktualnosti svobodnega verza se nekaj pisateljev vrača h klasičnim oblikam (klasični soneti Milana Jesiha (1950–) in Miklavža Komelja (1973–)), mogoče pa je izkušnjo s svobodnim verzom (ki se je semantično izpraznil, tako kot ob koncu prejšnjega stoletja klasične oblike) povezati s klasično formo, bodisi silabično, silabotonično ali tonično in ustaviti drugačne semantične možnosti, kot se da razbrati iz Tauferjevega soneta, in morda tudi nove oblike.

### Preglednica: Obravnavani verzifikacijski sistemi in merila

Preglednica kaže merila, ki so omenjena v tem eseju (dramskih meril nisem upošteval ne v besedilu ne v preglednici). V vsaki rubriki so naštetja samo tista merila, ki jih v prejšnjem obdobju ni bilo; npr. v romantiki je med silabotoničnimi samo J11 in obe varianti T10, čeprav so takrat aktualna skoraj vsa merila prejšnjega obdobja in še mnoga druga, ki jih v spisu ne omenjam (naštetja so v Pretnarjevem članku O repertoarju in »pomenu« verzni oblik v slovenskem pesništvu druge polovice 19. stoletja, *Stowiańska metryka porównawcza III: Semantyka form wierszowych*, Warszawa: IBL/PAN, Ossolineum 1988).

| obdobje                                 | NENUMERIČNI sistem  | NUMERIČNI sistem                                                                        |
|-----------------------------------------|---------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------|
| ljudska pesem                           |                     | melični silabizem: trohejski: 7, 8 itd.<br>daktilski: 4, 5, 6, 10 itd.                  |
| ljudska cerkvena pesem sr. veka         | stavčni rimani verz |                                                                                         |
| protestantska reformacija               |                     | silabizem: 6, 7, 8, 9 itd.                                                              |
| katoliška reformacija                   |                     | razrahljani silabizem                                                                   |
| barok: Čandek<br>Zizenčeli<br>Steržinar |                     | tonizem: heksameter<br>N4<br>silabotonizem: Amf 11 (6+5)                                |
| razsvetljenstvo:<br>Pisanice, Vodnik    |                     | silabotonizem: J 6, 7, 8,<br>12(6+6), 13(6+7), T 4, 7, 8,<br>An 7, Amf 5, 6, 11/12(6+6) |

|                                       |                                    |                                                                                                                         |
|---------------------------------------|------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| romantika (Jarnik, Prešeren, Čbelica) |                                    | silabotonizem: J 11, T 10, T 10(4+6)                                                                                    |
| tonizem: N3, N4                       |                                    |                                                                                                                         |
| 2. pol. 19. stol.                     |                                    | silabotonizem: T8(4+4), An;<br>Iregularni silabotonizem: T, J, D, Amf, An;<br>tonizem: anapestoidni N4;<br>iregularni N |
| moderna                               | stavčni in sintagmatski SV         |                                                                                                                         |
| po moderni                            | vizualna pesem, antiskladenjski SV | »maskirani« naglasni verz<br>avantgarde,<br>taufferjevski enajsterec                                                    |

Legenda: T trohej, J jamb, D daktil, Amf amfibrah, An anapest, N naglasni verz, SV svobodni verz; številka pomeni število zlogov, pri naglasnih merilih število iktov, + pa cezuro; T10(4+6) je torej trohejski deseterec s cezuro po 4. zlogu, N4 je naglasni četverec.

#### LITERATURA

- Mihail L. GASPAROV, 1989: *Očerk istorii evropejskogo stiha*. Moskva: Nauka.
- Ivan GRAFENAUER, 1973: *Kratka zgodovina starejšega slovenskega slovstva*. Celje: Mohorjeva družba.
- Tone PRETNAR, 1978: Metrika prevoda. *Slavistična revija* 26/1.
- – 1992: V verzih po slovensko. 28. seminar slovenskega jezika, literature in kulture Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Jurij SNOJ, 1992: Muzikološki vidik stiškega rokopisa. *Stiški rokopis: študije*. Ljubljana: Slovenska knjiga.

#### SUMMARY

Slovene poetry has been written in five versification systems: (1) the folk sacral and secular poem set to music or the so called melic verse; (2) 16th c. Protestant syllabism (Trubar, Krelj, Juričič, Dalmatin) and loose (approximate) syllabism of the Catholic post-Protestant poetry (the Catholic reformation of the 17th c., e.g., Matija Kastelic); (3) tonic verse, which was formed as the Slovene reception of the ancient hexameter and pentameter in the 17th and 18th cc. (Janez Čandek, Jožef Zizenčeli); (4) syllabotonic verse, which began in the first half of the 18th c. (Mihael Paglovec) and predominated the entire 19th c.; (5) free verse in the 20th c.